

УДК 349.3

СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ ТА СОЦІАЛЬНЕ ЖИТЛО

Марина МАРЧЕНКО,

здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін, господарського та трудового права
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується зв'язок між соціальними ризиками як ключовими юридичними фактами та поняттям «соціальне житло» в Україні. Проведено аналіз відповідності соціальних ризиків «малозабезпеченість» і «відсутність житла» поняттю «соціальне житло». Визначаються головні елементи юридичного фактичного складу надання соціального житла як організаційно-правової форми соціального захисту населення України. Чітке встановлення цієї форм – важлива гарантія реалізації конституційного права людини на соціальний захист. Саме хибне уявлення про організаційно-правові форми соціального забезпечення призводить до невизначеності сфери їх дії, що створює помилкові орієнтири щодо прийняття нового й удосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: соціальні ризики, малозабезпеченість, відсутність житла, соціальне житло, організаційно-правова форма соціального захисту, юридичний фактичний склад.

SOCIAL RISKS AND SOCIAL HOUSING

Maryna MARCHENKO,

Applicant at the Department of Civil Law, Economic and Labor Law
of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

SUMMARY

The article examines the relationship between social risk, as the key legal facts, and the notion of social housing in Ukraine. The analysis of the correspondence of social risks “low income” and “lack of housing” to the concept of “social housing”. The main elements of the legal factual provision of social housing as an organizational and legal form of social protection of the population of Ukraine are determined. Clearly establishing these forms is an important guarantee of the implementation of the constitutional human right to social protection. It is the false idea of the organizational and legal forms of social security that leads to the uncertainty of their sphere of action, which creates false benchmarks for the adoption of new and improved current legislation.

Key words: social risks, low income, lack of housing, social housing, organizational and legal form of social protection, legal factual composition.

REZUMAT

Articolul explorează relația dintre riscurile sociale, ca fapte juridice cheie, și conceptul de locuințe sociale în Ucraina. Analiza corespondenței riscurilor sociale "cu venituri mici" și "lipsa locuințelor" cu conceptul de "locuință socială". Se determină principalele elemente ale compoziției factuale juridice a furnizării de locuințe sociale ca formă organizatorică și juridică de protecție socială a populației Ucrainei. O definiție clară a acestui formular este o garanție importantă pentru realizarea dreptului constituțional al omului la protecția socială. Este o idee falsă despre formele organizatorice și juridice ale securității sociale care conduc la incertitudini în domeniul acțiunii lor, creează orientări false pentru adoptarea unor noi și îmbunătățirea legislației existente.

Cuvinte cheie: riscuri sociale, venituri mici, lipsa locuințelor, locuințe sociale, forma organizatorică și juridică a protecției sociale, compoziția factuală.

Постановка проблеми. Хибне уявлення про організаційно-правові форми соціального забезпечення призводить до невизначеності сфери їх дії. Поняття «соціальне житло» навіть у досвідчених правників асоціюється із житловим правом і синонімізується з «доступним житлом» чи «житлом економ-класу». Наявне нечітке позиціонування «соціального житла» у системі соціального захисту. Автор робить спробу усунути цю невизначеність через детерміноване в праві соціального захисту поняття соціальних ризиків.

Виклад основного матеріалу. Термін «соціальне житло» в Україні законодавчо визначений 2006 р. з ухваленням Верховною Радою України Закону «Про житловий фонд соціального призначення» [1]. У цьому Законі визначено державну політику щодо надання малозабезпеченим верствам населення соціального житла, а також коло осіб, які мають право на цю допомогу. Наявне за-

конодавче позиціонування соціального житла в системі соціального захисту. Основні терміни і поняття в цьому Законі вживаються в такому значенні:

– житловий фонд соціального призначення – сукупність соціального житла, що надається громадянам України, які, відповідно до закону, потребують соціального захисту;

– соціальне житло – житло всіх форм власності (крім соціальних гуртожитків) із житлового фонду соціального призначення, що безоплатно надається громадянам України, які потребують соціального захисту, на підставі договору найму на певний строк;

– соціальний квартирний облік – облік громадян України, які користуються правом на соціальне житло і чекають на його отримання.

У ч. 2 ст. 10 цього Закону зазначено, що право взяття на соціальний квартирний облік мають громадяни

України, для яких таке житло є єдиним місцем проживання або які мають право на поліпшення житлових умов відповідно до закону, тобто в цих громадян відсутнє житло. До того ж середньомісячний сукупний дохід цих громадян за попередній рік із розрахунку на одну особу в сумі менший від величини опосередкованої вартості найму житла в даному населеному пункті та прожиткового мінімуму, встановленого законодавством, тобто йдеться про малозабезпеченість.

Закон України «Про житловий фонд соціального призначення» чітко позиціонує безпосередній зв'язок понять «соціальне житло», «відсутність житла» та «малозабезпеченість» і надає їм юридичної визначеності.

Відсутність житла та малозабезпеченість, у свою чергу, у праві соціального захисту є детермінованими соціальними ризиками.

Соціальні ризики для права соціального забезпечення є ключовими юридичними фактами, які визначаються як такі, що мають місце в житті кожного або в житті значної частини суспільства, ймовірна передбачувана подія, зазвичай невідворотна для конкретної людини, що об'єктивно призводить до соціально значущих негативних змін матеріального й (або) соціального становища особи або її здоров'я через незалежні від неї обставини, у разі настання якої людина вправі вимагати надання матеріальної допомоги за правом соціального забезпечення для підтримки здоров'я й добробуту її та членів її сім'ї.

Теорію соціального ризику в галузевій літературі ще у 20-х рр. обґрунтував Н.А. Вігдорчик [2, с. 14–16]. Відповідно до цієї теорії, особа одержує право на соціальне забезпечення в разі виникнення такої обставини, яку суспільство трактує як правомірну підставу для участі непрацюючого в розподілі колективного продукту. З того часу, за умов ринкової трансформації суспільства та появи різних організаційно-правових форм підприємницької діяльності, таке визначення соціального ризику не втратило своєї актуальності, хоча набуло нового змістового навантаження.

Вперше у вітчизняній науково-правовій літературі термін «соціальний ризик» як юридичний факт, правову підставу для виникнення права на соціальне забезпечення, а отже, як об'єктивний чинник виникнення забезпечувальних правовідносин вживає Н.Б. Болотіна [3, с. 39]. Правовим підґрунтям визначення об'єктивних обставин, з настанням яких особа має право на соціальне забезпечення, саме як соціальних ризиків можна вважати положення Основних напрямів соціальної політики на 1997–2000 рр. Зокрема, п. 5 цього акта закріплює, що держава гарантує соціальний захист громадян від соціальних і професійних ризиків, пов'язаних зі втратою заробітку, місця роботи, здоров'я [4].

Сучасний перелік соціальних ризиків, що зумовлюють право особи на соціальне забезпечення, визнаний міжнародним співтовариством, як-от: Загальна декларація прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Європейська соціальна хартія (Рада Європи, 1961 р., переглянута 1996 р.), Європейський кодекс соціального забезпечення (Рада Європи, 1964 р., переглянутий 1990 р.), Конвенції та Рекомендації Міжнародної організації праці – № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» (1952 р.), № 128 «Про допомогу з інвалідності, старості і в разі втрати годувальника» (1967 р.), Європейська хартія про основні соціальні права трудящих (Європейський Союз, 1989 р.), та закріплені у національному законодавстві (ст. 46 Конституції України). Правова природа соціального ризику зумовлює особливу природу права соціального забезпечення та визначає такі

функції: попередження можливих матеріальних негараздів особи або надання допомоги особі, яка перебуває в особливому матеріальному чи соціальному становищі. Об'єктивна необхідність у матеріальному забезпеченні населення від соціального ризику стала передумовою для виникнення особливої групи суспільних відносин – відносин щодо соціального забезпечення. Соціальний ризик сьогодні розуміють як імовірні події, які породжуються об'єктивними соціально-значущими причинами і призводять до втрати заробітку особи, зниження доходів нижче прожиткового мінімуму, необхідності в медичній допомозі й інших соціальних послугах [5, с. 26].

Ознаки соціального ризику:

- обставини мають об'єктивний характер, наступають незалежно від волі особи;
- виникнення цих обставин завжди впливає на матеріальний, життєвий рівень особи;
- обставини закріплені в законодавстві, їх перелік вичерпний, тобто розширеному тлумаченню не підлягає;
- є підставою для призначення того чи іншого виду соціального забезпечення, тобто є обов'язковою частиною юридичного складу, який спричиняє виникнення, зміну або припинення соціально-забезпечувальних правовідносин.

Класифікувати соціальні ризики можна за різними критеріями. Так, за критерієм організаційно-правової форми розрізняють: страхові та нестрахові соціальні ризики. За змістом можна виділити такі основні соціальні ризики: непрацездатність, безробіття, малозабезпеченість, відсутність житла, втрата годувальника й інше.

За цією класифікацією, малозабезпеченість і відсутність житла є нестраховими соціальними ризиками та забезпечуються в системі державної соціальної допомоги (коштом місцевих бюджетів). Відсутність житла як соціальний ризик у законодавстві України передбачено в Законі України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. [7]. За цим законом, відсутність житла – це складні життєві обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самотійно. До таких закон відносить інвалідність, часткову втрату рухової активності у зв'язку зі старістю або станом здоров'я, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, малозабезпеченість тощо, з передбаченням права особи на відповідну державну соціальну допомогу. Що, у свою чергу, перекликається з визначенням «відсутності житла» у Законі України «Про житловий фонд соціального призначення» [1, п. «а» ч. 2 ст. 10]. Малозабезпеченість уперше як соціальний ризик набула законодавчого закріплення в Законі України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 1 червня 2000 р. [6, ст. 1]. Відповідно до цього Закону, фінансова підтримка надається сім'ям, які постійно проживають в Україні та мають середньомісячний сукупний дохід нижче встановленого прожиткового мінімуму. До того ж враховується не тільки фінансовий, а й майновий стан сім'ї, зайнятість її працездатних членів та інші чинники. Це визначення перегукується з визначенням Закону України «Про житловий фонд соціального призначення» [1, п. «б» ч. 2 ст. 10].

Висновки. Отже, два законодавчо визначені соціальні ризики, відсутність житла та малозабезпеченість, у Законі України «Про житловий фонд соціального призначення» є юридичним фактичним складом організаційно-правової форми соціального захисту – надання соціального житла. Саме таке визначення, на думку автора, детермінує сферу дії цієї організаційно-правової форми та спрощує, внаслідок усунення невизначеності, ухвалення нового й удосконалення чинного законодавства.

Список використаної літератури:

1. Про житловий фонд соціального призначення: Закон України від 12 січня 2006 р. № 3334-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/3334-15>.

2. Вигдорчик Н.А. Теория и практика социального страхования. Вып. 1: Теоретические основы социального страхования. 3-изд. М., 1923. С. 14–16.

3. Болотіна Н.Б. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. Право України. 2000. № 4. С. 39.

4. Синчук С.М. Теорія соціального ризику за правом соціального забезпечення. Право України. 2003. № 3. URL: <http://www.lawyer.org.ua/index.php?w=r&i=68&d=313>.

5. Мачульська Е.Е. Право социального обеспечения: учебник. М.: Юрайт, 2010. 582 с.

6. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 1 червня 2000 р. № 1768-14.

URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1768-14/ed20050821>.

7. Про соціальні послуги: Закон України від 19 червня 2003 р. № 966-15. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Марченко Марина Сергіївна – здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін, господарського та трудового права Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Marchenko Maryna Serhiivna – Applicant at the Department of Civil Law, Economic and Labor Law of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

weters@bigmir.net

